

**O'ZBEK VA ITALYAN MAQOLLARIDA OILA VA JAMIYAT
KONSEPTLARINING GENDER ASPEKTI**

Hasanova Oliya Lazzatovna

Samarqand davlat chet tillar instituti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek va italyan maqollarida oila va jamiyat konseptlarining gender aspekti qiyosiy-lingvistik nuqtai nazardan tahlil etiladi. Tadqiqotda har ikki madaniyatdagi ayol va erkakka oid stereotiplar, ularning maqollarda aks etish shakllari, shuningdek leksik-semantik va konseptual o'xshashlik hamda farqlar o'rganiladi. Maqol gender rollarini ijtimoiy-madaniy tizimda ifodalovchi muhim lingvistik birlik sifatida ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: gender lingvistikasi, maqol, konsept, oila, jamiyat, o'zbek tili, italyan tili, qiyosiy tahlil, stereotip, lingvomadaniyat.

Аннотация. В данной статье рассматривается гендерный аспект концептов семьи и общества в узбекских и итальянских пословицах с точки зрения сравнительной лингвистики. В ходе исследования анализируются стереотипные образы женщин и мужчин в обеих культурах, способы их отражения в пословицах, а также лексико-семантические и концептуальные сходства и различия. Пословица рассматривается как важная лингвистическая единица, выражающая гендерные роли в социокультурной системе.

Ключевые слова: гендерная лингвистика, пословица, концепт, семья, общество, узбекский язык, итальянский язык, сравнительный анализ, стереотип, лингвокультура.

Abstract. This article analyses the gender aspect of family and society concepts in Uzbek and Italian proverbs from a comparative linguistic perspective. The study examines gender stereotypes about women and men in

both cultures, their linguistic representation in proverbs, and lexical-semantic and conceptual similarities and differences. The proverb is considered as an important linguistic unit expressing gender roles within a socio-cultural system.

Keywords: gender linguistics, proverb, concept, family, society, Uzbek language, Italian language, comparative analysis, stereotype, linguoculture.

KIRISH

Zamonaviy tilshunoslikda gender tadqiqotlari alohida o'rin egallaydi. Til va jins munosabati, jamiyatdagi erkak va ayol rollarining lingvistik ifodalanishi bugungi kunda dolzarb ilmiy muammo sifatida ko'rib chiqilmoqda. Maqollar esa xalq mentaliteti, an'analari va ijtimoiy qarashlari aks etuvchi eng boy til birliklari hisoblanadi. Ular o'nlab avlodlar tajribasini o'zida mujassam etib, jamiyatdagi gender munosabatlarini ham bevosita, ham bilvosita aks ettiradi.

O'zbek va italyan maqollarida oila va jamiyat konseptlarining gender aspektini qiyosiy o'rganish bir necha jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi. Birinchidan, bu ikki til va madaniyat tipologik jihatdan tubdan farq qiladi: o'zbek tili turkiy tillarga, italyan tili esa hind-yevropa tillari oilasining roman guruhiga mansub. Shunga qaramay, gender stereotiplari universal xarakter kasb etadi va har ikki madaniyatda ham o'xshash motivlar kuzatiladi. Ikkinchidan, globallashtirish sharoitida tillararo va madaniyatlara muloqotni chuqurlashtirish uchun gender lingvistikasi sohasidagi tadqiqotlar amaliy ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning maqsadi o'zbek va italyan maqollarida oila va jamiyat konseptlarini gender aspektida qiyosiy tahlil etishdan iborat. Qo'yilgan maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: gender lingvistikasining nazariy asoslarini o'rganish; o'zbek va italyan maqollarida ayol va erkakning lingvistik tasviri xususiyatlarini aniqlash; oila va jamiyat konseptlarini ifodalovchi maqollarda universal va milliy-madaniy xususiyatlarni qiyosiy tahlil qilish.

ASOSIY QISM

1. Gender lingvistikasining nazariy asoslari

Gender lingvistikasi — til va biologik jins o'rtasidagi munosabatni, ijtimoiy jins (gender) kategoriyasining tildagi ifodasini o'rganuvchi tilshunoslik sohasidir. Bu yo'nalish XX asrning 70-yillarida G'arbda shakllanib, keyinchalik mustaqil ilmiy paradigmaga aylandi. R. Lakoff, D. Spender, D. Cameron kabi olimlar gender lingvistikasining metodologik asoslarini yaratishda muhim hissa qo'shdilar.

O'zbek tilshunosligida gender muammolari D. Yusupova, M. Yo'ldosheva, N. Mahmudov kabi tadqiqotchilar ishlarida yoritilgan. Italyan tilshunosligida esa gender aspekti A. Robustelli, F. Sabatini va boshqa olimlar tomonidan o'rganilgan.

Paremiologiya — maqollar va matallarni o'rganuvchi tilshunoslik sohasi — gender tadqiqotlari uchun boy material taqdim etadi. Maqollar — bu madaniy kod bo'lib, ularda jamiyatning ko'p asrlik tajribasi, shu jumladan gender munosabatlari ham aks etadi. V.I. Dal', G.L. Permiakov, A.V. Kunin kabi olimlar maqollarning lingvistik va kulturologik xususiyatlarini chuqur tahlil etganlar.

2. O'zbek maqollarida oila va jamiyat konseptlarining gender ko'rinishi

O'zbek xalq maqollarida oila konsepti markaziy o'rinni egallaydi. Ayolga oid maqollar asosan ikkita yo'nalishda shakllanadi: ayolni uy bekasi, ona sifatida ulug'lash va unga nisbatan cheklovchi munosabatni ifodalash. Masalan: *“Uyning bezagi — ayol, mahallaning bezagi — daraxt”* maqolida ayolning ijtimoiy roli uy doirasi bilan cheklab qo'yilgan, lekin shu bilan birga u uyning asosiy qimmatini sifatida ulug'langan.

“Eri yaxshi xotinning yuzi nur” maqolida ayolning baxt-saodati to'liq erining shaxsiga bog'liq qilib ko'rsatiladi. Bu patriarxal ijtimoiy tuzumning lingvistik ifodasidir. Shuningdek, *“Xotin — o'chmas cho'q”* kabi maqollarda

ayolning irodasi va ta'sirini salbiy ruhda aks ettiradigan stereotiplar ham mavjud.

Erkakning oiladagi roli boshqacha lingvistik makon orqali ifodalanadi. “*Erkak — uyning ustuni*”, “*Otaning o'g'li — elning o'g'li*” kabi maqollarda erkak oila va jamiyatning tayanchi, yo'lboshchisi sifatida ko'rsatiladi. Bu maqollarda maskulin rol aktiv, yo'naltiruvchi xarakter kasb etsa, feminin rol ko'pincha passiv, itoatkor sifatida namoyon bo'ladi.

Biroq o'zbek maqollarida ayolni kuchli, dono va fidokor sifatida ulug'lovchi namunalar ham mavjud: “*Ona — muqaddas*”, “*Onaning ko'ngli bolada, bolaning ko'ngli dalada*”. Bu maqollar onadagi fidokorlikni, uning ma'naviy kuchini ifodalaydi va feminin rolning ikkinchi — pozitiv qirrasini sifatida maydonga chiqadi.

3. Italyan maqollarida gender stereotiplari

Italyan maqollarida ham gender stereotiplari juda kuchli ifodalangan. Italyan madaniyati tarixan patriarxal tuzumga asoslangan bo'lib, bu holat paremiologiyada yaqqol ko'rinadi. Masalan: “*La donna è come l'uovo: più si gira, più puzza*” (“Ayol tuxumga o'xshaydi: qancha ko'p aylansa, shuncha ko'p isar”) — bu maqolda ayolning mustaqilligi salbiy holat sifatida talqin etiladi.

“*La moglie è buona quando il marito comanda*” (“Xotin yaxshi bo'ladi, qachon er buyursa”) maqoli italyan an'anaviy oilasidagi patriarxal ierarxiyani ochiq ifodalaydi. Bu tuzilma o'zbek va italyan maqollaridagi umumiy semantik motiv hisoblanadi: er — boshqaruvchi, xotin — bo'ysunuvchi.

Italyan maqollarida ona obrazi ham kuchli ifodalangan: “*Madre c'è una sola*” (“Ona faqat bittagina bo'ladi”) — bu ibora ona qadriyatining mutlaqlashtirilganini ko'rsatadi. Shuningdek, “*Figlio di buona madre*” (“Yaxshi onaning o'g'li”) iborasida onaning ma'naviy ta'siri ijobiy ruhda baholanadi.

Erkak rolini ifodalovchi italyan maqollarida ham o'zbek tilida kuzatilgan kabi aktiv, boshqaruvchi stereotip ustunlik qiladi: "*L'uomo propone, Dio dispone*" ("Inson rejalashtiradi, Xudo hal qiladi") — bu maqolda erkak faolligi va irodasining universalligi ta'kidlangan.

4. Qiyosiy tahlil: universal va milliy-madaniy xususiyatlar

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, o'zbek va italyan maqollarida bir qator universal gender motivlar mavjud. Birinchidan, har ikki madaniyatda ayolning asosiy roli uy va oila bilan bog'liq holda ifodalanadi. Ikkinchidan, ona obrazi ikki madaniyatda ham muqaddas va ulug'vor sifatida ko'rsatiladi. Uchinchidan, er-xotin munosabatlarida erkakning hukmronligi an'anaviy maqollarda ustunlik qiladi.

Milliy-madaniy farqlar ham sezilarli. O'zbek maqollarida mahalla, el-yurt, jamoa konseptlari gender bilan uzviy bog'liq: "*El ko'zi — o'tkir*" — bu maqolda jamiyatning nazorat funksiyasi gender xulq-atvorini ham tartibga soladi. Italyan maqollarida esa din (katolitsizm) ta'siri kuchli: ayol va erkakning roli ko'pincha ilohiy tartib bilan bog'lab tushuntiriladi.

Semantik-stilistik jihatdan italyan maqollari ko'proq satirik va keskin bo'lsa, o'zbek maqollari ko'proq nasihatgoylik va ta'limiy xarakter kasb etadi. Bu ikki madaniyatning kommunikativ me'yorlarini va gender rollarini ifodalash uslubini belgilab beradi.

XULOSA

O'zbek va italyan maqollarida oila va jamiyat konseptlarining gender aspektini qiyosiy tahlil qilish quyidagi xulosalarga kelish imkonini beradi:

Birinchidan, gender stereotiplari universal lingvistik hodisa hisoblanadi va har ikki madaniyatda ham patriarxal tuzum mahsuli bo'lgan an'anaviy rol taqsimoti maqollar orqali mustahkamlangan. Ikkinchidan, ona obrazi ikki madaniyatda ham eng yuqori baholangan feminin stereotip sifatida maydonga

chiqadi. Uchinchidan, er obrazi ikkala an'anaviy paremiologiyada ham oila va jamiyat boshqaruvchisi sifatida tasvirlanadi. To'rtinchidan, milliy-madaniy farqlar til tuzilishi, din va ijtimoiy tuzumning o'ziga xosligi bilan bog'liq bo'lib, italyan maqollarida satirik, o'zbek maqollarida esa didaktik ton ustunlik qiladi.

Tadqiqot natijalari gender lingvistikasi, qiyosiy frazeologiya va lingvomadaniyatshunoslik sohasida keng qo'llanilishi mumkin. Kelgusida ushbu mavzuni kengaytirgan holda gender tilshunosligining zamonaviy tendensiyalari bilan bog'lab o'rganish istiqbolli yo'nalish hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Lakoff R. Language and Woman's Place. — New York: Harper & Row, 1975. — 83 b.
2. Permiakov G.L. From Proverb to Folk-tale: Notes on the General Theory of Cliché. — Moscow: Nauka, 1979. — 240 b.
3. Yusupova D.Yu. O'zbek tilida gender munosabatlari: lingvistik tahlil. — Toshkent: Fan, 2018. — 156 b.
4. Mahmudov N. Gender va til: nazariya va amaliyot. — Toshkent: O'zMU nashriyoti, 2020. — 192 b.
5. Robustelli C. Lingua italiana e questioni di genere. — Roma: Accademia della Crusca, 2016. — 128 b.
6. Sabatini F. Sessismo nella lingua italiana. — Roma: Presidenza del Consiglio dei Ministri, 1987. — 94 b.
7. O'zbek xalq maqollari / Tuzuvchi: T. Mirzayev. — Toshkent: Sharq, 2005. — 480 b.
8. Schwamenthal R., Straniero M.L. Dizionario dei proverbi italiani. — Milano: BUR, 1993. — 768 b.
9. Cameron D. The Feminist Critique of Language. — London: Routledge, 1998. — 358 b.

10. Yo'ldosheva M. Xalq maqollarining lingvomadaniy tahlili. — Samarqand:
SamDU, 2021. — 112 b.